

АЛЕКСАНДАР КНЕЖЕВИЋ¹

УТИЦАЈ ПРИМЕНЕ СУБЈЕКТИВНОГ КРИТЕРИЈУМА КАО ЗВАНИЧНОГ ПРИНЦИПА НАЦИОНАЛНЕ ИДЕНТИФИКАЦИЈЕ У ПОПИСИМА СТАНОВНИШТВА НА ИСПОЉАВАЊЕ РОМСКОГ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА У СРБИЈИ

Садржај: Према резултатима Пописа становништва, домаћинстава и станова 2002. године, укупан број декларисаних Рома у Србији (без Косова и Метохије) износи 108.193, што чини удео од 1.44% у укупном становништву Србије и ставља их на треће место по бројности националних мањина (иза Мађара и Бошњака). Међутим, када говоримо о кретању броја Рома у Србији, морамо узети у обзир да статистички подаци дају обавештења о становништву које "себе сматра Ромима" и тако се изјашњава у датом моменту, те се тако намеће могућност да научно посматрамо само број декларисаних Рома. Роми се, у статистичким класификацијама националности, налазе у свих седам извршених пописа становништва Србије у периоду од 1948-2002. године. Али, ако погледамо осцилације у њиховој бројности од пописа до пописа, можемо уочити да се кретање Рома не може упоредити ни са једним пројектованим трендом кретања становништва, далеко од било какве линеарности, постављајући тако проблем пред којим је немоћна и званична статистика. Централни недостатак статистичке регистрације о Ромима је промена става при националном декларисању у пописима становништва.

Кључне речи: декларисани Роми, етничко прикривање, попис становништва, осцилације броја Рома, етничко одређење

Abstract: According to final results of Census in 2002, total number of declare Gypsies in Serbia (without Kosovo and Metohija) was 108.193, apropos 1.44% in total population of Serbia, conditional third position in rang of ethnic minorities (behind Hungarians and Bosnians). Though, in sense population dynamics of Gypsies, it is needs to know, that official statistic data could give only information about population which "themselves repute Gypsies", declare as Gypsies in that moment, and because of that we are probability to take on scientific observe only number of declare Gypsies. During the period 1948-2002, Gypsies was included on all census statistic classifications of nationalities. But, oscillations in number of Gypsies show population dynamics without any evenly and projected trends of population development. This fact is problem and for official statistic research. Certainly, the main defect at statistic registration of Gypsies is ability to change attitude about nationality declare in censuses.

Key words: declare Gypsies, ethnic disguise, census, oscillations in number of Gypsies, ethnic destination..

Увод

Демографско проучавање проблематике националне структуре могуће је од времена организовања редовних статистичких истраживања становништва, пре свега пописа становништва и виталне статистике. Етностатистички подаци добијени у пописима који су спровођени у Кнежевини Србији, Краљевини Србији и Краљевини Југославији су од непроцењивог значаја, али су, истовремено оскудни и са ограниченим дистрибуцијама. Под утицајем методолошких разлика, неједнаких временских интервала пописивања и различитих околности под којима су пописи у Србији извођени, резултати пописа који су спроведени до 1948. године одликују се

¹Мр Александар Кнежевић, асистент, Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд.

различитим нивоом поузданости, неупоредивошћу података и неуједначеношћу обележја, што у знатној мери отежава научно проучавање класичним методама демографске анализе.

До пописа 1948. године, подаци о националној припадности се могу добити или директно, на основу питања о националној припадности (први пут је постављено 1866. године), или посредно, преко питања о матерњем језику и вероисповести. Директно извођење националне структуре становништва Србије је могуће од послератних пописа који обезбеђују податке о националној припадности, који су прикупљани под условима уставних начела, која су јамчила потпуну слободу националног изјашњавања свим грађанима Србије, и субјективног критеријума изјашњавања. "Међутим, када износимо тврдњу о тзв. стварној слици националног састава, морамо упозорити на то да је та слика, пре свега, резултат националне политике у послератној социјалистичкој Југославији, која је све до данас била под доминацијом "југословенског модела" социјализма и која је још током Другог светског рата и непосредно после њега створила две нације-црногорску и македонску, а убрзо затим и трећу-муслиманску, као што је утицала и на стварање нејасних флотатантних етнокултурних идентитета Југословена и регионално опредељених" (Радовановић С., 1995.).

Матерњи језик је објективније обележје, јер је језик једна од основних карактеристика народа, па није случајно када се називи народа врло често слажу са њиховим језицима. Ипак, језик није увек довољан критеријум за оцену припадности становништва некој етничкој групи. "Остављајући по страни граничне случајеве двојезичних група становништва, може се приметити, да, с једне стране, извесне језичке разлике (рецимо нормандски и провансалски дијалекти у Француској, или високо и ниско-немачки дијалекти у Немачкој) не ремете јединство етничке националности, и да, са друге стране, језичне сличности (рецимо између Швајцараца и Немаца који говоре немачки) не доводе до етничког јединства" (Сентић М., Брезник Д., 1968.). Неподударност језичке и националне припадности у Србији јавља се често као последица изразито флотантног понашања одређених етничких група, али и услед асимилационих процеса, када неке мањинске етничке групе прихватају као основно средство општења други језик. Питање о матерњем језику је, осим у попису 1948. године, постављано у свим одржаним пописима становништва у Србији после Другог светског рата.

Питање о вероисповести постављано је у пописима 1921, 1931, 1953, 1991 и 2002. године. Одговори на ово питање, нарочито у пописима 1991. и 2002. године, добијани су по субјективном критеријуму, на основу личног убеђења и схватања религије.

Подаци о националном саставу становништва у попису 2002. године прикупљени су на основу слободног изражавања становника. Питање у пописници је било отвореног типа у коме се није нудио ни један одговор, осим што је постојао додаток питању који гласи: "према чл. Устава Савезне Републике Југославије, грађанин није дужан да се изјасни"². У датом случају пописивач је био дужан да упише следећи одговор: "није се изјаснио".

Према резултатима Пописа становништва, домаћинстава и станова 2002. године, укупан број декларисаних Рома у Србији (без Косова и Метохије) износи 108.193 што чини удео од 1.44% у укупном становништву Србије и ставља их на треће место по бројности националних мањина (иза Мађара и Бошњака). Од укупног броја декларисаних Рома у Србији, 73.1% живи на територији Централне Србије, а 26.9% у Војводини. Највећа концентрација декларисаних Рома је у Београду, где их

² Главни инструменти ПСДС 2002, СЗС, 2002.

има 19.191, односно 17.7% од њиховог укупног броја. После Београда, Роми су најбројнији у општинама Лесковац (6.689, односно 6.5% од укупног броја Рома у Србији), Ниш (5.242, односно 4.8%), Врање (4.647, односно 4.3%) и Бујановац (3.867, односно 3.6% од укупног броја Рома у Србији).

Кретање броја декларисаних Рома у Србији од 1948-2002. године

Полазна информација у демографским истраживањима одређене популације је њена бројност. Када су Роми у питању, разматрање кретања њиховог броја подразумева посебан приступ. Многи истраживачи упозоравају на непоузданост и непотпуност статистичких података о Ромима, као и на појаву потцењивања њиховог броја у Србији. Међутим, чињеница је да постојећа статистичка евиденција о броју, демографским и друштвеним карактеристикама Рома може бити ефикасно искоришћена ако се у потпуности уважава њен садржај и схвати појам националне припадности. Статистика посматра етничку припадност као личну одређеност, а размимоилажење објективног приступа и изјаве лица намеће потребу за јасним раздвајањем појмова етничка одређеност и етничко порекло у смислу културно-цивилизацијских корена. Српска статистика оперише само првим појмом па често долази до изједначавања порекла и одређења што доноси бројне проблеме у употреби доступних података. Тако, када говоримо о кретању броја Рома у Србији, морамо узети у обзир да статистички подаци дају обавештења о становништву које "себе сматра Ромима" и тако се изјашњава у датом моменту, те се тако намеће могућност да научно посматрамо само број декларисаних Рома.

Роми се, у статистичким класификацијама националности, налазе у свих седам извршених пописа становништва Србије у периоду од 1948-2002. године. Али, ако погледамо осцилације у њиховој бројности од пописа до пописа, можемо уочити да је кретање Рома далеко од било какве линеарности и да се не може упоредити ни са једним пројектованим трендом кретања становништва, постављајући тако проблем пред којим је немоћна и званична статистика. Централни недостатак статистичке регистрације о Ромима је промена става при националном декларисању у пописима становништва³. У том контексту може се тумачити и драматичан пад бројности ромског становништва који је забележен у попису 1961. године, када се број Рома у Србији смањио скоро шест пута у односу на претходни попис (табела: 1 и графикон: 1.).

Табела 1. Кретање броја декларисаних Рома у Србији од 1948-2002. године

	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002 ⁴
Србија	52181	58800	9826	49894	110959	138645	108193
Централна Србија	33366	35371	3312	27541	57140	69972	79136
Војводина	7585	11525	3312	7760	19693	24366	29057
Косово и Метохија	11230	11904	3202	14953	34126	44307	/

Извор: Књиге резултата пописа становништва у периоду 1948-2002. године

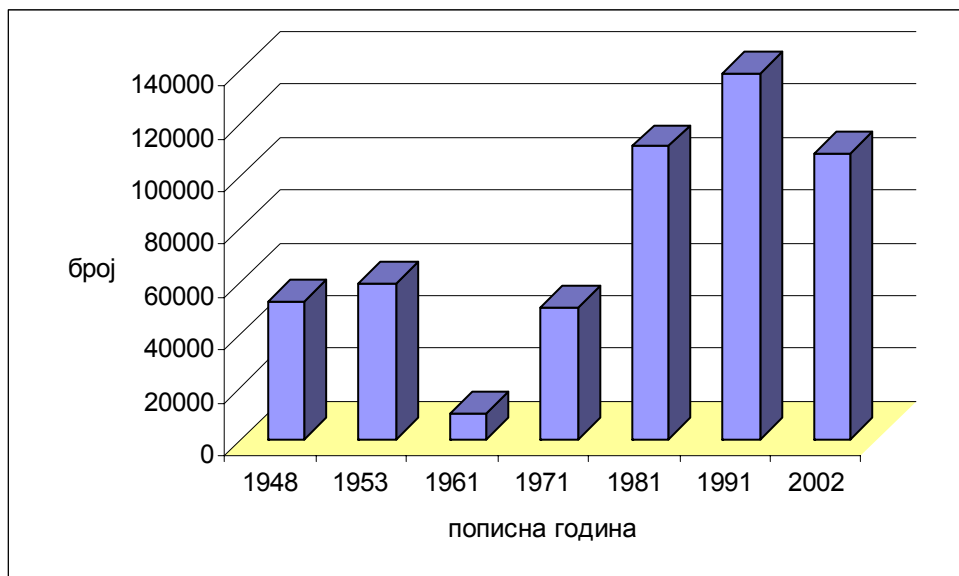
Из изнетих података, тешко је уочити било какву правилност у кретању броја Рома у Србији. Међутим, Србија није била изузетак јер је тенденција драстичног пада

³ "Још приликом вршења самог пописа пописивачи су, при прикупљању одговора на питање о народности имали прилично тешкоћа за добијање недвосмислених одговора од Цигана. У НР Србији је, на пример, било читавих срезова у којима су се Цигани декларисали само као Срби" (Попис становништва 1948. године, књига IX, стр. XIII, СЗС, Београд, 1954.).

⁴ Из укупног броја Рома у Србији је изостављен број Рома са територије Косова и Метохије на којој није био спроведен попис становништва 2002. године.

броја Рома била изражена у свим тадашњим југословенским републикама, са изузетком Македоније, где је број Рома 1961. године био релативно постојан у односу 1953. годину⁵. Демографско објашњење овог феномена не постоји, па се само могу изнети претпоставке које би могле допринети објашњењу етничког сажимања Рома које није никада до тада било забележено у српској пописној статистици.

Највећа осцилација кретања броја декларисаних Рома у Србији се десила 1961. године када је према резултатима пописа становништва у Србији је живело 9.826 Рома, што је око шест пута мање у односу на 1953. годину када је пописано 58.800 Рома.

Графикон 1. Кретање броја декларисаних Рома у Србији према резултатима пописа од 1948-2002. године

У периоду од 1961-1971. године број декларисаних Рома се увећао приближно 5 пута, са 9.826 на 49.894 становника (индекс пораста је износио 507.8). Поновно масовније декларисање Рома је вероватно било условљено оновременим општим друштвеним напретком у Србији, и почетком еманципације и интеграције Рома у српско друштво.

Од 1971. године, број Рома у Србији стално расте, али се такав пораст објашњава, пре свега, утицајем недемографског фактора "промене ставова при декларисању". Тако се у периоду од 1971-1981. године њихов број више него удвостручио (индекс пораста броја декларисаних Рома у Србији је био 222.4). Ово је уједно и најизразитији пораст њиховог броја у периоду од 1948-2002. године.

Према резултатима пописа из 1991.године, у Србији је било 138.645 декларисаних Рома, са индексом пораста који је износио 125 у односу на њихов број из 1981. године (табела: 2.).

Међутим, резултати пописа из 2002. године показују пад броја декларисаних Рома у Србији за 30.452 лица у односу на 1991. годину и овај пад би, уз постојећи фактор етничког прикривања, требало тумачити и чињеницом да пописом

⁵ У Македонији је број Рома 1953. године износио 20.462, а према пописним резултатима из 1961. године било их је 20.606.

становништва из 2002. године није обухваћена покрајина Косово и Метохија, и да још увек нису објављени званични подаци о броју интерно расељених лица.

Табела 2. Индекси раста и стопе просечног годишњег пораста броја декларисаних Рома у Србији од 1948-2002. године

Индекс раста броја декларисаних Рома у Србији (1948-2002.године)							
	1948-1953	1953-1961	1961-1971	1971-1981	1981-1991	1991-2002	1948-2002
Србија	112.7	16.7	507.8	222.4	125.0	78.0	207.3
Ц. Србија	106.0	9.4	831.5	207.5	122.5	113.1	237.2
Војводина	151.9	28.7	234.3	253.8	123.7	119.2	383.1
Косово и Мет.*	106.0	26.9	467.0	228.2	129.8	/	/
Стопе просечног годишњег пораста броја декларисаних Рома (1948-2002. године)							
	1948-1953	1953-1961	1961-1971	1971-1981	1981-1991	1991-2002	1948-2002
Србија	23.9	-178.4	134.2	75.9	22.2	-22.4	12.9
Ц. Србија	11.7	-207.2	157.1	69.9	20.2	11.2	15.1
Војводина	82.5	-138.4	80.3	86.9	21.2	15.9	21.7
Косово и Метох.	11.6	-144.0	129.4	78.1	25.9	/	/

Извор: Прорачун на основу резултата пописа становништва у периоду 1948-2002. године.

Још један пример указује на постојање изразите лабилности и колебања у исказивању ставова при декларисању националне припадности Рома. Наиме, на основу поређења кумулативних података природног прираштаја са интерполираним подацима из пописа 1971. и 1981. године, које су извршили Милутин Прокић, Владимир Станковић и Јованка Јанковић 1993. године, изведени су подаци за период 1971-1986. која се односи на Роме у бившој СФРЈ. (табела: 3)

Табела 3. Процене броја Рома у бившој СФРЈ преко природног прираштаја и интерполације пописних података у периоду 1971-1986. године

Година	Природни прираштај	Интерполирани подаци
1971	78485	78485
1972	80264	87446
1973	82383	96407
1974	84711	105368
1975	87165	114329
1976	89793	123290
1977	92336	132251
1978	97502	141212
1979	94866	150173
1980	100647	159134
1981	103917	168095
1982	107750	177056
1983	111350	186017
1984	115539	194978
1985	119737	203939
1986	124122	212900

Извор: Прокић М., Станковић В., Јанковић Ј, (1993): **Попис становништва као извор података о Ромима**, у Друштвене промене и положај Рома, Зборник радова са научног скупа одржаног 10. и 11. децембра 1992. године, књига LXX, САНУ-Институт за социјалну политику, Београд, стр. 191.

Према кумулираном природном прираштају у време пописа 1981. године требало је да буде 104.000 Рома. Стварно је у попису 1981. године пописано 168.000 Рома. На "необјашњив" начин појавило се 64.000 Рома више, чија присутност се не може објаснити ни природним прираштајем, нити миграцијама (из других земаља). Очигледно је да се ових 64.000 лица, после извесног одсуствовања и пребивања под именом других етничких заједница, заправо вратило својим етничким коренима. Очекивани број Рома, да се њихов број увећавао према тенденцијама између 1971-1981. године, у 1986. години био би 213.000 лица, што је 90.000 лица више од исказаног природног прираштаја у истој години (Прокић М., Станковић В., Јанковић Ј., 1993.).

О узроцима етничког прикривања Рома у Србији

Склоност Рома да се у пописима декларишу као припадници етничких заједница са којима живе на истом подручју, у демографској литератури није прошла непримећено. Услед овога, често је у пракси био случај да се потцени број Рома, што у знатној мери отежава проучавање њиховог територијалног распореда, промена у етничком саставу локалних и регионалних целина, као и етнодемографских, економских, социјалних и осталих карактеристика. Роми су се, најчешће изјашњавали као Срби, али и као припадници других националних заједница које су бројчано доминантне у етничким структурама локалних заједница у којима живе. Таква тенденција је постојала и пре и после пописа 1961. године, тако да се њоме не може до краја објаснити тако оштар заокрет у декларисању Рома, али и дати одговор на питање узрока њиховог наглог етничког самопопицања.

Прво питање које се поставља, је везано за евентуалне проблеме методолошке природе при изради питања о националној припадности становништва. У односу на остале пописе, једино се у пописима 1953. и 1961. године практиковало да се на самој пописници дају кратка објашњења с припремама за уписивање одговора на питање о народности. Битна разлика између ових објашњења састојала се у томе што на пописници и у упутствима за пописивање из 1961. године Роми нису били укључени у таксативно набрајање назива народности које је било дато на пописници и упутствима за пописивање из 1953. године. Стога, има мишљења да су "прилично конфузна објашњења из методолошких упутстава пописа 1961. године за уписивање одговора *Муслиман-национално неопредељен* могла да изазову код пописивача и пописаних различите интерпретације, поготово што је давање одговора на питање о народности почивало на изразито субјективном критеријуму" (Станковић В., 1992.). Али, у прилог тези, да је утицај методологије пописа могао значајније утицати на овај проблем, иде и чињеница да Роми нису били једина етничка заједница са драстичним бројчаним падом према пописним резултатима из 1961. године. Пример је број Влаха у Србији који је према резултатима пописа из 1953. године износио 28.047, док је број Влаха 1961. године износио 1.368 становника, што значи да се њихов број, према званичној статистици за само осам година смањио преко 20 пута! Треба напоменути да су осцилације броја Влаха израженије него код било које друге етничке групе, а да одговор на ово питање треба потражити у флотантном понашању и етничкој симбиози Влаха и Срба. "Интегрисање Влаха у српски народ има своју дубоку цивилизацијску, социјалну, психолошку и политичку основу, тако да и није чудна њихова склоност ка прихватању српског имена и делимичном декларисању у пописима као припадника српске етничке заједнице" (Радовановић С., 2002.). Ипак, на основу чињенице да је у Македонији попис Рома из 1961. године дао релативно "поуздан" податак о њиховом броју, могло би се закључити да су методолошке мањкавости само делимично утицале на ову појаву.

Друго питање узрока варијација у етничком декларисању Рома је у вези са претпоставком да су Роми подложни процесу асимилације, и да ту треба тражити решење овог етностатистичког проблема. При одговору на ово питање се мора повести рачуна јер је у питању историјски и рецентни процес, који има своју динамику и постоји у сваком друштву без обзира на националну припадност. Такође, за адекватан одговор на ово питање, неопходним се чини кратак повратак у прошлост. "У историји постоје примери када су Роми показивали своју етничку виталност, а један од познатијих је пружње отпора настојањима Аустријског Царства да им репресивним законским мерама уништи национално биће и тако му затре сваки траг. Одредбе царице Марије Терезије из 1767. године о Циганима у Аустријском Царству, биле су од огромног значаја за асимилацију и етничко претакање Цигана у разноврсне етносе, пространог Аустријског Царства из XVIII века, те да би сачували своју етничку припадност, емигрирају у суседне земље ове империје. Ту се очито ради о насилном претакању Цигана у друге етносе. Циганима том приликом одузимају децу, забрањује им се склапање међусобних бракова, употреба циганског језика. Значи, Цигани су се имали претакати у Аустријанце, Мађаре, Хрвате, Словенце, Србе, Румуне, а делом и Немце" (Вукановић Т., 1983).

На основу овога могло би да се закључи да не постоји јасна емпиријска подлога за тврдњу о асимилацији. Међутим, у историји постоје и супротни примери. Неки аутори сматрају да је процес асимилације Рома у савремене балканске народе, био не само присутан, већ и веома значајан. "Први трагови симбиозе, а поптом и асимилације (нарочито са Хрватима и Словенцима) су се одиграли још крајем средњег века, када је асимилационо претакање циганске популације довело до социјалне равноправности, па чак и до свештеничких католичких звања и позива. Такође је познат и пример Цигана чергара, који су се кроз пет стотина година живљења у балканским земљама, асимилovali са Власима стварајући етничке групе као што су: Каравласи (поромуњени Цигани), Мађупи (поарбанашени Цигани), Ђоргови-Ардановци (посрбљени Цигани), Еђупци (бугаризовани, македонизирани и турцизирани Цигани). Сви они су задржали извесне антрополошке циганске особине, менталитет и патријархалну циганску културу (надограђену културом савремених балканских народа), али су углавном изгубили матерњи језик као објективно етничко обележје" (Вукановић Т., 1983.). Наведене чињенице упозоравају да се, без систематских научноистраживачких проучавања, не би смео олако одбацивати значај процеса асимилације Рома у српско друштво. Ипак, сасвим је логично да се асимилација не може сматрати реалним узроком бројчаног варирања Рома од пописа до пописа, а нарочито не као узрок шестоструког пада броја Рома 1961. године у односу на 1953. годину. Асимилација је присутна и значајна је за неке друге друштвене и демографске процесе, али истраживањима ове врсте, до сада, у нашој науци није посвећивана посебна пажња.

Треће питање би се могло везати за тешкоће извршења пописа на терену, односно, обухват Рома у свим пописима становништва. Познати су проблеми са којима се срећу пописивачи који пописују Роме, од врло уочљиве подозривости ромског становништва према попису, до ситуације да пописивачима податке дају лица која често не знају тачне податке. Проблем представља и велика просторна покретљивост Рома. Чергара је, истина, све мање, али промене пребивалишта и "ницање нових насеља преко ноћи", су честа појава међу Ромима, нарочито у великим градовима. Међутим, постоје и проблеми психолошке природе код пописивача, који се манифестују разним облицима и индикаторима друштвених предрасуда као што су

етничке стереотиције⁶ и етничка дистанца. Према истраживањима психолога у Србији, "етничка дистанца према Ромима је прилично изражена" (Кузмановић Б., 1992.), а највише се дистанцирају особе које им приписују негативне особине (предрасуде могу бити и позитивне). Резултат ове појаве на терену је избегавање неких пописивача да уђу у ромска насеља или станове у којима живе Роми, или делимично пописивање Рома на основу података једне особе за више домаћинстава. Ипак, постоје уверења да ово није масовна појава међу пописивачима, а као једно од решења за проблем недовољног обухвата Рома би могло бити веће ангажовање Рома у својству пописивача. Реално је претпоставити да би се Роми мање устезали да изразе аутентично етничко осећање када би их пописивала лица која долазе из исте етничке заједнице, него из оне коју сматрају страном, или можда чак и непријатељском. Значајну улогу могла би да има и самостално спроведена контролна анкета о броју Рома у појединим насељима или деловима ромских насеља, такође у време пописа, чији резултати би могли да се упореде са резултатима пописа.

Феномен "етничке мимикрије", којом Роми желе да се наивно реше своје социјално запуштене егзистенције значајно доприноси промени става при декларисању етничке припадности Рома од пописа до пописа. "Декларативно напуштање матичне етничке заједнице, након јењавања оптимизма из прве послератне декаде, може се протумачити жељом Рома да се отисну каналима друштвене мобилности социјално фаворизованих народа неголи стварном жељом за порицањем своје етничке самобитности. Није, стога, случајност што се "етничка плима" Рома манифестује већ у резултатима пописа 1971. године, нарочито када се зна да се крајем шездесетих година јављају први симптоми националног буђења Рома.

Порасту националног самопоуздања, тих година, нарочито су допринели следећи фактори као што су одлазак на привремени рад у иностранство, нагли продор ромске музике (једног од кључних обележја ромског националног идентитета) и музичара у комерцијално-естрадне врхове земље, све запаженији број средњошколаца и студената међу ромском омладином, оснивање првих ромских удружења итд. Ако се изузму лица која се нису национално изјаснила (у која су по званичној класификацији спадали и Југословени), Роми су имали највећи индекс пораста броја лица на привременом раду у иностранству (274.8) у међупописном периоду 1971-1981, тако да се 1981. године налазило у страним земљама (лица на привременом раду заједно са члановима породице) 5% (8.167) укупног становништва ромске етничке припадности у Југославији (168.197). ипак, много већи скок (али само у релативним вредностима) забележен је код броја уписаних студената између школских периода 1957/58-1963/64. и 1972/73-1986/87, када се број студената у Југославији повећао 10 пута, а код Рома чак 38 пута (од 46 на 1.562 студента). Иако ови подаци не одражавају неку знатнију масовност појава на које се односе, ипак су веома значајни индикатори тежње Рома за социјалном еманципацијом" (Станковић В., 1992.).

Закључак

У свим послератним пописима у Србији број декларисаних Рома представљао је статистички изазов, нарочито ако погледамо осцилације у њиховој бројности од пописа до пописа које су далеко од било какве правилности. Променом става при националном декларисању у пописима становништва може се тумачити и пад бројности ромског становништва који је забележен у попису 1961. године, када се број Рома у Србији смањило скоро шест пута у односу на претходни

⁶ Под етничком стереотипијом се подразумева шематска и крута представа о особинама припадника неке етничке групе, која се круто преноси и примењује на сваког појединца из групе. (Б. Кузмановић, 1992, стр.150)

попис. Дистанцирање од властитог порекла и промена етничког опредељења је карактеристика знатног дела ромске популације. Најчешће мењају своје етничко опредељење они Роми који су успели да се отргну из типичних просторних и животних оквира ромске заједнице и који су се образовно, професионално и статусно уклопили у оквиру шире заједнице, док се осећај етничке самобитности најдоследније задржао међу Ромима који су живели у релативно издвојеним и изолованим заједницама (деловима насеља). Ако усвојимо ову претпоставку, онда значи да статистичка и друга социјална истраживања уопште не успевају да допру до оних Рома код којих су се догодиле најкрупније друштвене промене и који би могли да сведоче о интензитету и темпу мењања демографских, образовних, професионалних и других животних особености Рома.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Вукановић, Т. (1983). *Роми (Цигани) у Југославији* (стр. 95). Врање: Нова Југославија.
- Кузмановић, Б. (1992). Стереотипије о Ромима и етничка дистанца. *Развитак Рома у Југославији-проблеми и тенденције*, Зборник радова са научног скупа одржаног 12. и 13. јануара 1989. године, књига LXVIII (стр. 155). Београд: САНУ.
- Прокић, М., Станковић, В. и Јанковић, Ј. (1993). Попис становништва као извор података о Ромима. *Друштвене промене и положај Рома*, Зборник радова са научног скупа одржаног 10. и 11. децембра 1992. године, књига LXX (стр. 191). Београд: САНУ-Институт за социјалну политику.
- Радовановић, С. (2002). Власи у пописима становништва Србије. *Еколошка истина-зборник радова десетог научно-стручног скупа о природним вредностима и заштити животне средине* (стр. 543). Доњи Милановац: Завод за заштиту здравља "Тимок".
- Радовановић, С. (1995). Етничка структура и матерњи језик становништва. *Становништво и домаћинства СР Југославије према попису 1991-Становништво 47* (стр. 186) Београд: Институт друштвених наука-Центар за демографска истраживања и Савезни завод за статистику.
- Сентић, М. и Брезник, Д. (1968). Демографске карактеристике етничких, религиозних и расних група. *Становништво 3-4* (стр. 144). Београд: Институт друштвених наука-Центар за демографска истраживања.
- Станковић, В. (1992). Роми у светлу података југословенске статистике. *Развитак Рома у Југославији-проблеми и тенденције*, Зборник радова са научног скупа одржаног 12. и 13. јануара 1989. године, књига LXVIII (стр. 161). Београд: САНУ.
- *** (1948-2002). *Књиге резултата пописа становништва 1948-2002. године*. Београд: Савезни завод за статистику и Републички завод за статистику.
- *** (2002). *Главни инструменти Пописа становништва, домаћинства и станова 2002*. Београд: Савезни завод за статистику.

ALEKSANDAR KNEŽEVIĆ

S y m m a r y

**THE INFLUENCE OF SUBJECTIVE CRITERIA USGE AS OFFICIAL PRINCIPLE AT
NATONALITY IDENTIFICATION IN CENSUSES TO MANIFESTATION GYPSIES ETHNIC
IDENTITY**

In all Serbian censuses after World war II, number of declares Gypsies in Serbia was statistical challenge, especially observing irregular oscillations in their number from Census to Census. Change attitude about nationality declare in Censuses is only valid interpretation for drastic collapse number of Gypsies population in Census in 1961. According the Census data in 1961, number of Gypsies was plural lesser than their number in 1953.

Distancing from own origin and changing of ethnic destination is the base attribute for substantially part of Gypsies population. Impression is that Gypsies that leave traditional and rigid way of life, are addicted to change their ethnic destination. This appearance is in relation and with education and social integration level. Therefore, Gypsies population which lives in segregate settlements (parts of settlements) is ethnic consistently. If we accept this postulate, it means that statistical and other social researches is not in relation with Gypsies which are included in, for them, great social changes which could be witness about intensity and rate of changing demographic, educational, professional and other life characteristics of Gypsies.